
Frazer-Imregh Monika – Hamvas Endre Ádám (szerk., ford.), *Picatrix – A bölcs célja*, Budapest, Szenszár Könyvek, Bibliotheca Hermetica-sorozat, 2022, 630 p.

LÁNG BENEDEK

A *Picatrix* a középkori asztrális mágia (más szóval: asztrológiai alapokon működő talizmánmágia) méretében és tematikájában egyaránt legátfogóbb kézikönyve. Aki meg kívánja érteni, hogyan működtek a középkori és reneszánsz mágikus kísérletek, vagy alapos benyomást akar kialakítani a 13–17. századi tudomány- és szellemtörténetről, nem kerülheti meg ezt a különleges forrást. A tudománytörténet és a művészettörténetek szakmája már a 20. század elején felfigyelt rá, de a megbízható szövegkiadásokra az 1980-as, 90-es évekig kellett várni, a szakszerű angol fordítás pedig csak 2019-ben jelent meg. Ehhez viszonyítva nagyon is frissnek mondható, hogy 2022-ben Frazer-Imregh Monika és Hamvas Endre Ádám szerkesztésében és fordításában (és számos további szakember lábjegyzeteivel és megjegyzéseivel) immár magyarul is olvasható.

A *Picatrix* eredetileg arabul íródott a 10. században *Ghayat al-Hakím*, azaz *A bölcs célja* címmel. Szerzőről ebben az esetben nincs értelme beszélni, a könyv ugyanis kompendium, olyan kézikönyv, amelynek célja, hogy minél több titkos és kevésbé titkos mágikus *experimentumot* (kísérletet, tapasztalatot) mutasson be. Amikor a latin nyelven író európai tudósok a 11–13. században szembesültek az arab tudomány gazdagságával, és elkezdtek lefordítani a legfőbb ókori és kora középkori szerzőket, a matematika, az optika, a fizika, a filozófia és az asztrológia alpműveit, akkor a mágikus források sem maradtak ki a merítésből, hiszen nehéz volt eldönteni, mi volt megbízható és tudományos közölük, és mi nem volt elfogadható a keresztény tudomány számára. Sorsát a *Ghayat al-Hakím* sem kerülte el, a 13. században X. Bölcs Alfonz udvarában fordították le, és a latin kereszttségben a *Picatrix* címet kapta. A nagy itáliai és ibériai fordítási hullámban az arab nyelvű tudományos műveket jellemzően

két lépésben ültették át latinra, előbb egy hozzáférhető arabul tudó ember (olykor a fordító rabszolgája, máskor a helyi zsidó tudós) fordította le az aktuális népryelvre (jelen esetben pl. kasztíliaira), amelyből azután a fordításra vállalkozó tudós latinra írta át. Ezt a kettős fordítási módszert ismerve nem szabad meglepődni azon, ha alapvető filozófiai, matematikai, asztrológiai vagy akár mágikus fogalmak és összefüggések meglehetősen máshogy néztek ki a végső szövegben, mint az eredeti forrásban.

A *Picatrix* négy könyve mágikus *experimentumok* zavarba ejtően részletes katalógusát kínálja, de nem hiányoznak belőle az elméleti szövegrészek sem, amelyek a mágia tudományos fogalmát tisztázzák, működési mechanizmusait magyarázzák. Bár a latin fordítás – amely az arab eredeti mellett számos kiegészítő szöveget is integrált – a 13. században készült, a középkor századaiból különös módon csak rövid töredékek (úgynevezett *fragmentumok*, amelyek jellemzően más könyvek kötetestáblájában éltek túl az évszázadokat) maradtak fenn, mintha a mű alig került volna könyvtári használatba. Az első hosszabb verzió (még mindig csak a teljes könyv mintegy fele) az az 1450 utáni gazdagon illusztrált krakkói példány, amelynek képeit a szakirodalom – és ez a kiadás is – szívesen idézi. A középkori *Picatrixot* paradox módon inkább reneszánsz, mint középkori könyvnek tekinthetjük.

A Frazer-Imregh Monika és Hamvas Endre Ádám szerkesztésében és fordításában most megjelent szövegkiadás és tanulmánykötet kiváló munka. Élvezettel fogják forgatni azok az olvasók, akik világnézeti alapon szimpatizálnak a mágikus módszerekkel, a talizmánokkal vagy az asztrológiával. Miután a középkori és a reneszánsz talizmánmágia felhasználta saját céljaira az asztrológiát, egy ilyen szöveg magyarra ültetése során nagyon sok terminológiai és technikai jellegű probléma merülhet fel, amelyek feloldása speciális és meglehetősen ritka – történeti-asztrológiai – tudást igényel. Ezek tisztázásában a szerkesztők segítségére volt több asztrológiatörténész, akik maguk is tisztában vannak a kalkulációk módszereivel. Szövegkiadásoktól némileg szokatlan módon, de mégis nagyon tanulságosan a kötetben előforduló nagyszámú lábjegyzet minden alkalommal monogramokkal tünteti fel, hogy az melyik szerkesztő vagy szakértő lektor kontribúciója. Ezek a jegyzetek azonban átvezetnek egy másik olvasóközönséghez, és ez pedig a jelen folyóirat olvasói számára talán fontosabb, tudomány- és vallástörténészek, közép-

korászok és reneszánsz tudósok szakmai közössége, akik legalább olyan élvezettel fogják forgatni a könyvet, mint a gyakorlat iránt érdeklődők. Nem csupán a magyar fordítás – gyakran az arab eredetit is figyelembe vevő – átgondoltságát fogják értékelni, hanem a nagyszámú elő- és utótanulmányt is. Ezek kontextualizálják a *Picatrix* szövegét a fordítások, a kozmológia és a mágia történetében (Hamvas Endre), részletesen bemutatják, milyen széles körben hatott a *Picatrix* a kora újkor kiemelkedő tudósaira Marsilio Ficinótól kezdve, Giordano Brunón át Paracelsusig (Frazer-Imregh Monika), és bevezetést nyújtanak a középkori asztrológia praxisának rendkívül bonyolult világába (Kárpáti Gábor Csaba). A kötetet középkori asztrológiai szakkifejezések szótára zárja.

Szövegkiadást változó színvonalon lehet készíteni, és néha a végeredmény alapján nem is olyan könnyű megmondani, vajon a fordító X vagy 10X mennyiségű munkát fektetett-e a megvalósításába. A gyors módszer szerint a kiadni kívánt forrásnak fogjuk egy jó minőségű modern fordítását, és – az eredetire olykor-olykor rápillantva – lefordítjuk. Ez a gyors módszer mára hiper-gyorsná vált, ugyanis jobbnál jobb fordítóprogramokra lehet előfizetni. Ha a „fordító” egy kicsit gondos, akkor még ez a gyors módszer is olyan szöveget eredményez, ami a laikus olvasó számára legalábbis elfogadható lesz. A gyors módszer igen elterjedt, nem csak kelet-közép-európai, hanem számos angol és amerikai példát is lehet hozni rá. A 10X módszer, amint a neve is mutatja, sokkal fáradtságosabb, legalább tízszer ennyi munkát igényel, és sajnos csak az adott téma szakértői és a recenzíószerzők fogják értékelni a különbséget. Nemcsak azért nehezebb ez az út, mert az eredeti szövegből indul ki, hanem azért is, mert kísérletet tesz arra, hogy megértse, miért az van odaírva, ami. Márpedig ez a célkitűzés egy olyan, sok forrásból összekompilált arab eredetiből részben rosszul latinra fordított, de közben kiegészített szövegnél, mint a *Picatrix*, egészen magasra teszi a lécet. A magyar fordítás azonban a tanulmányaival, a rendkívül gazdag lábjegyzeteivel és átgondoltságával át is ugorja ezt a lécet, talán egy kicsit még jobban is, mint az egyébként egészen kiváló angol szövegkiadás.

Láng Benedek, 1974, DSc, tudománytörténész, ELTE GTK
benedeklang@gmail.com